

ZIYNET ALTINI
(1898-1922)

Ömerül Faruk BÖLÜKBAŞI*

ÖZET

Ziynet altını basımı Türk numismatik tarihinin enteresan uygulamalarından biridir. İlk defa Sultan II. Abdülhamid devrinde, piyasada tedavül eden altın liralara standartları esas alınarak darp edilmiştir. Ziynet altının ortaya çıkışında halkın piyasada tedavül eden eski sikkeleri takı olarak kullanılması, bunlara büyük rağbet göstermesi ve bazı kişilerin bu durumu suistimal etmesi etkili olmuştur. Yapılan suistimaller piyasada kargaşaya yol açmış, vezni ve ayarı muhtelif pek çok eski ve sahte sikke halk arasında tedavül etmeye başlamıştır. Bazı sarrafların ziynet altını üretim ve satışını kendi tekellerine almak için çeşitli projeler sunmaları, problemi çözmek için devlet idarecilerinin harekete geçmesini sağlamıştır. Resmi makamlar yaptıkları değerlendirmeler sonucunda altın basımının özel sektör eliyle yapılmasının uygun olmayacağına, Darphane tarafından basılıp Emniyet Sandığı tarafından satılmasının daha doğru olacağına karar verdiler. 30 Temmuz 1898 tarihinde alınan kararla başlatılan ziynet altını basımı I. Dünya Savaşı ve mütareke yıllarında azalmıştır. Çeyreğin yarısı, çeyrek, yarım, tam, iki buçukluk ve beşibiryerde olarak altı türde basılan ziynet altınları, Cumhuriyet Türkiye'si'nde de -bazı küçük değişiklikler dışında- basılmaya devam etmiştir. 1898-1921 yılları arasında toplam 1.128.428 liralık ziynet altını piyasaya sürülmüştür. Bu makalede ziynet altının ortaya çıkış süreci, standartları, şekli özellikleri ve tedavülüyle ilgili sorunlar ele alınmakta, makalenin eklerinde ise basılan toplam altın miktarını gösteren tablolar ve ziynet altını resimleri yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler

Sultan II. Abdülhamid, Sultan Mehmed Reşad, Sultan Mehmed Vahdeddin, Darbhâne-i Âmiri, süslenme, sarraf, beşibiryerde, kalpazanlık.

Osmanlı iktisadî ve ticarî hayatında önemli bir yere sahip olan altın; giyim, kuşam, tefrişat ve süslenme amacıyla geniş toplumsal kesimler tarafından kullanılmıştır. Altın işlemeli kumaşlar, altın eşya, takı ve aksesuarlar; meskenleri, elbiseleri ve bizzat insanların bedenini süslemiştir.

* Yrd. Doç. Dr.; Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, faruk.bolukbasi@bilecik.edu.tr

Altının süslenme amacıyla kullanımına ilişkin en önemli uygulamalardan biri, XIX. yüzyılda Darbhâne-i Âmire tarafından ziynet altını basılmasıyla ortaya çıkmıştır. Ziynet altını darbı ilk defa 1898 yılında gerçekleştirilmiş, altın basılırken Tashih-i Sikke Islahatı (1844) esnasında benimsenen standartlar esas alınmıştır¹.

Ziynet altını basımı devletin hayata geçirdiği bir uygulama olmakla birlikte, resmi makamların bu işe girişmesini halkın eski altın sikkelere olan talebi ve bunun doğurduğu sorunlar tetiklemiştir. Tashih-i Sikke Islahatı öncesine ait altın sikkeler özellikle kadınlar arasında büyük rağbet görüyor, payitaht İstanbul ve vilayetlerde bu tür eski sikkeler pek çok kimse tarafından takı olarak kullanılıyordu. Bu durum eski altınların darp-hane tarafından piyasadan çekilmesine engel olmakta, para sisteminin istikrarına zarar vermekteydi. Devlet bunları toplamak için çabalarını arttırdıkça sayıları daha da azaldığından kıymetleri iyice artmaktaydı. Ortaya çıkan durumdan istifade etmek için bazı sarrafların ve kalpazanların işe el atması, piyasada sahte sikkelerin çoğalması sonucunu doğurmuş, hatta yurt dışından altın ithaline sebep olmuştu.

Halk arasında eski altın sikkelere talep devam etse de mevcut durum hem hazineye, hem de sikkeleri elinde tutanlara zarar veriyordu. Bu vaziyete uzun süre müdahale etmeyen resmi makamlar, sorunun çözümü, suistimallerin önüne geçilmesi, halkın ziynet altını talebinin karşılanması ve bu talepten hazine lehine istifade edilmesi için 1898 yılında Darbhâne-i Âmire tarafından hususi olarak basılmış ziynet altınlarını piyasaya sürdüler².

¹ Halil Sahillioğlu, "XVII. Yüzyılın Ortalarında Sırmakeşlik ve Altın Gümüş İşlemeli Kumaşlarımız", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S.16 Ocak, 1969, s. 48-53; Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Ankara 1967, s. 251; Mehmet Zeki Kuşoğlu, *Resimli Ansiklopedik Kuyumculuk ve Maden Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2006, s. 257. Tashih-i Sikke Islahatı modern Osmanlı para sisteminin temellerinin atıldığı, yüz gümüş kuruş, bir lira esasının benimsendiği reformdur. Bu ıslahatla yirmi iki ayarında beş, iki buçuk, bir, yarım ve çeyrek liralara basılmıştır (Şevket Pamuk "Osmanlı İmparatorluğu'nda Para, 1326-1914" *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, 1600-1914, ed. Halil İnalcık, Donald Quataert, çev. Serdar Alper, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004, c. II, s. 1053-1093).

² Niyazi Asım, *Meskûkât-ı Şâhane İdaresi/Darbhâne-i Âmire 1336 Sene-i Maliyyesi Darbiyat ve Muâmelânı Hakkında Maliye Nezâret-i Celilesine Takdim Olunan Rapor*, İstanbul 1921, s. 8-10; Hasan Ferid, *Nukud ve İtibari Mâli, Birinci Kuab: Meskûkat*, İstanbul 1330, c. I, s. 238-239.

1-) Ziyinet Altının Ortaya Çıkış Süreci

Halk arasında ziyinet altını olarak en çok kullanılan sikkeler, Tashih-i Sikke Islahatı öncesinden kalma mahmudiye, fındık ve adliye gibi eski altın paralardı. Zaman içinde yıpranmış ve ağırlıklarını yitirmişlerdi. Ancak sayıları az, talep fazla olduğu için piyasada gerçek kıymetlerinin üzerinde bir fiyata alınıp satılıyorlardı. Bu oran %10 ile %40 arasında değişiyordu. Bu kadar yüksek oranda kâr edilebilmesi, spekülörler için suiistimal kapılarını aralamıştı. Mesela bazı sarraflar kendi yaptıkları ve üzerine tuğra vurdukları sahte altınları ziyinet altını olarak piyasaya sürüyorlardı. Kimi sarraflar da piyasadan topladıkları altınları Avrupa'ya gönderiyor, burada %4-5 oranında darp ücreti ödeyerek yabancı sikkelere veya Osmanlı altınlarının taklitlerine dönüştürüyorlardı.

Yapılan suiistimallerin hazineye ve halka verdiği zararın yanında en önemli sonuçlarından biri de piyasada büyük bir kargaşaya yol açmasıydı. Vezni ve ayarı muhtelif pek çok altın sikkenin halk arasında el değiştirmesi problemi büyütüyor, usulsüzlüklerin ve sıkıntıların daha çetrefilli bir hal almasına yol açıyordu. Mevcut duruma karşı bir önlem alınması ve piyasadaki karmaşanın sona erdirilmesi gerektiği devlet idarecileri tarafından bilinmekteydi. Ancak harekete geçmelerini bazı sarraf ve kuyumcuların ziyinet altını üretim ve satışını kendi tekellerine almak için hazineye teklif sunmaları sağladı. Muhtelif Avrupa ülkelerinde basıldığı gibi darp-hanede de hususi ziyinet altını basılmasını, bunların halkın rağbet ettiği eski tip altınlar tarzında olmasını ve pazarlanması işinin kendi uhdelerine verilmesini istediler. Hazine-i Hassa müteahhitlerinden Garabed Gazazyan, Artin Şekerciyan, Sarraf Hananya ve ortakları, Artin-Tomas-Marko Şirketi bu tür teklifler sunan kişi ve kurumlardan bazılarıydı³.

³ 16 Kasım 1892 (25 Rebiülâhir 1310) İ.HUS (İdare-i Hususiyye), 5/62; 8 Nisan 1894 (20 Şevval 1311), Y.A.HUS (Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı), 295/10; 6 Kasım 1896 (30 Cemâziyelevvel 1314), Y.PRK.BŞK (Yıldız Perakende Mâbeyn Başkitâbeti), 48/56; 18 Ekim 1892 (26 Rebiülevvel 1310), ŞD (Şûrâ-yı Devlet), 2956/27; 5 Ağustos 1892 (11 Muharrem 1310), ŞD, 2599/4; 23 Mayıs 1885 (8 Şaban 1302), ŞD, 307/20; 18 Haziran 1885 (5 Ramazan 1302), ŞD, 307/40; 8 Kasım 1891 (5 Rebiülâhir 1309), DH.MKT (Dahiliye Mektubi), 1887/28; 17 Temmuz 1893 (3 Muharrem 1311) BEO (Babialı Evrak Odası), 49/3612.

Bu tür teklifler esas itibarıyla Osmanlı idarecileri tarafından uygun bulunuyorsa da, tatbik edilmesi biraz zaman alacaktı. Tespit edebildiğimiz kadarıyla resmi makamlara sunulan ilk imtiyaz talebi 1885 yılına aitti. Bu talebi 1898 yılına kadar yeni talepler takip ettiyse de, hiçbirinin hayata geçirilmesi mümkün olamadı. Sarraflarca sunulan imtiyaz talepleri Maliye Nezareti, Şûrâ-yı Devlet ve Meclis-i Vükela başta olmak üzere çeşitli devlet kurumlarında ele alınmış, bazıları bizzat Sultan II. Abdülhamid tarafından incelenmiştir. Hatta bir defasında Sersikkegen Abdülfettah Efendi tarafından kalıplar hazırlanmış, numuneler üzerinde çalışmalar yapılmış, ancak uygulamaya geçilememiştir.

İmtiyaz talepleri üzerinde yapılan müzakereler esnasında devlet idarecileri tarafından ısrarla vurgulanan iki husus vardı. Biri imtiyaz talep eden müteşebbisler tarafından önerildiği şekilde Tashih-i Sikke öncesine ait eski altın sikkeler tarzında değil, yeni altın liralara tarzında ziynet altını basılmasıydı. Basılacak ziynet altınlarının standartları, herhangi bir kafa karışıklığına engel olmak için normal liralardaki gibi olmalıydı. Bunların ayarları liralara aynı, vezinleri bir kırat eksik, çapları biraz daha büyük olacaktı. Dolayısıyla bunlar normal liralardan biraz daha ince basılacaktı. Üzerinde önemle durulan diğer husus ise böyle bir işin özel sektör eliyle değil, mümkün olduğu kadar devlet kurumları vasıtasıyla yürütülmesiydi⁴.

Uzun süren müzakere ve bekleyişin ardından nihayet 30 Temmuz 1898 tarihinde Sultan II. Abdülhamid ziynet altını basımı için beklenen emri verdi. Altınlar Meskûkat-ı Şâhâne İdaresi⁵ tarafından yeni liralara tarzında basılacak, Emniyet Sandığı⁶ vasıtasıyla da piyasaya dağıtılacaktı. Ziynet altını basıldığı İstanbul ve taşrada kamuoyuna duyurulacaktı⁷. Ziynet altınları ilk etapta sadece yüz, elli ve yirmi beş kuruşluk olarak üç

⁴ aynı yer

⁵ Darbhâne-i Âmire, Tanzimat Fermanı sonrasında resmi evrakta bazen Meskûkat-ı Şâhâne İdaresi olarak anılmıştır.

⁶ Emniyet Sandığı küçük sermayedarların birikimlerinin işletilmesi, talep edenlere kredi verilmesi için 1868 yılında kurulmuştu [*Düstûr*, I. Tertib, İstanbul 1289, c. II, s. 374-381; Adem Korkmaz, "Midhat Paşa'nın Bağdat Valiliği (1869-1872)", *Tarih Dergisi*, Sayı 49 (2009/1) İstanbul 2010, s. 113-178].

⁷ 30 Temmuz 1898 (11 Rebiülevvel 1316), İHUS, 66/39; DH.MKT, 2195/107; 21 Eylül 1898 (5 Cemâziyelevvel 1316) DH.MKT, 2109/1; 17 Eylül 1899 (11 Cemâziyelevvel 1317), DH.MKT, 2257/116.

türde basıldı. Halkın göstereceği rağbete göre ilerde başka türlerde de basılması düşünülüyordu. Kısa bir süre sonra iki yüz elli kuruşluklar basılmaya başlandı ve 1899 yılı itibarıyla piyasaya sürüldü⁸. İki yıl sonra ise on iki buçuk ve beş yüz kuruşluk ziynet altınları basılmaya başlandı. Böylece normal liralara her birinin standardında ziynet altını basıldığı gibi, ilaveten on iki buçuk kuruşluk yeni bir altın da darp edilmiş oldu⁹.

Yukarıda da zikredildiği üzere bir liralık ziynet altınının vezni, normal bir liralığın ağırlığından bir kırat eksikti. Bu bir kıratlık kesintinin sebebi ziynet altını basım masraflarının ve bu sıradaki zayıflığın diğer altın liralardan yüksek olmasıydı¹⁰. Bu kesintiyle sağlanan paranın da eklenmesiyle bir liralık ziynet altını basımından elde edilen gelir yüz on pâreye ulaşıyor, bunun otuz pâresi Emniyet Sandığı'na veriliyordu¹¹. Ayrıca dışarıdan darphaneye altın getiren biri, bedeli karşılığı bunu ziynet altınına dönüştürebiliyordu¹².

2-) Ziynet Altınlarının Standartları ve Şekli Özellikleri

Ziynet altınlarının tamamı, normal liralara gibi yirmi iki ayarında¹³ basıldı. En büyükleri olan beş yüz kuruşluk beşibiryerde veya armalı olarak da anılıyordu. Oldukça ağır olan bu altın 10 dirhem 15 kırat¹⁴ ağırlı-

⁸ 25 Mart 1899 (13 Zilkade 1316), Y.MTV (Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı), 188/56. Merhum Cüneyt Ölçer I.Abdülhamid devrinde ziynet altını basıldığını yazar. Ancak bu iddiasıyla ilgili herhangi bir kaynak göstermez. Zaten bu konuda dönemin kaynaklarında da herhangi bir bilgi yoktur. I. Abdülhamid devrinde Ölçer'in iddia ettiği gibi hususi bir ziynet altını basımı söz konusu değildir (Cüneyt Ölçer, *Sultan Murad V ve Sultan Abdülhamid II Dönemi Osmanlı Madeni Paraları*, İstanbul 1986, s. 35).

⁹ 3 Temmuz 1900 (5 Rebiülevvel 1318), İ.ML (İrade-i Maliyye), 39/13; BEO, 1423/106654. Beş yüz kuruşluk 5 lira, iki yüz elli kuruşluk 2,5 lira, yüz kuruşluk 1 lira, elli kuruşluk 0,5 lira, yirmi beş kuruşluk 0,25 lira, on iki buçuk kuruşluk 0,125 liraydı.

¹⁰ 30 Temmuz 1898 (11 Rebiülevvel 1316), İ.HUS, 66/39; 30 Mayıs 1898 (9 Muharrem 1316), BEO, 1134/85011; DH.MKT, 2100/108. Niyazi Asım, *Meskûkât-ı Şâhâne İdaresi/Darbhâne-i Âmire 1335 Sene-i Maliyyesi Darbiyat ve Muâmelatı Hakkında Maliye Nezâret-i Celîlesine Takdim Olunan Rapor*, İstanbul 1920, s. 11.

¹¹ 15 Ekim 1898 (29 Cemâziyelevvel 1316), BEO, 1212/90828.

¹² Niyazi Asım, *1336 tarihli rapor*, s. 8-10.

¹³ Bu oran Osmanlı darphane geleneğine göre 24 ayar üzerinden ifade edilmiş şekliydi. Avrupa darphanelerindeki karşılığı milyem hesabı olarak adlandırılıyor, bu da bin üzerinden 916,66 oluyordu.

¹⁴ 35,08 gram.

ğında, 49,8 milimetre çapındaydı. Bir yüzüne Osmanlı devlet arması nakşedilmiş, diğer tarafına ise "*duribe fi Kostantiniyye*" yazısı ile devrin padişahının cülus tarihi yazılmıştı. İki yüzünde de armayı ve darp yeri ibaresini çevreleyen çiçek nakışı, nakışların arasında yıldızlar vardı. Sultan Mehmed Reşad döneminde beş yüzlüklerin çapı bir miktar küçültülmüş, 45,5 milimetreye indirilmişti. Sultan Mehmed Vahdeddin adına basılanların ise çapı 49 milimetreye çıkarılmış, arka yüze mevcut yazılara ek olarak "*azze nasrahu*" ibaresi eklenmişti¹⁵.

İki yüz eli kuruşluk ziynet altının vezni 5 dirhem 7,5 kırıat¹⁶, çapı ise 44,5 milimetreydi. Bir yüzünde devrin padişahının tuğrası ile kaçıncı saltanat yılında basıldığını gösteren rakam, diğer tarafında ise "*duribe fi Kostantiniyye*" yazısı mevcuttu. Altının iki yüzünde de tuğrayı ve darp yeri ibaresini çiçek nakışı çevreliyordu. Sultan Mehmed Vahdeddin döneminde basılanların ise arka yüzünde mevcutlara ek olarak beş liralıkta olduğu gibi "*azze nasrahu*" ibaresine yer verilmişti. Bunun dışında ilk basımından sonra yazı ve nakışlarda herhangi bir değişiklik olmamıştı¹⁷.

Sultan II. Abdülhamid döneminde basılan yüzlük, yani bir liralık ziynet altınının ağırlığı ise 2 dirhem 3 kırıat¹⁸, çapı ise 37,5 milimetreydi. Bir tarafında tuğra ve tuğrayı çevreleyen "*el-müstenid bi-tevfikât-ı rabbânîyye melikü'd-Devlet-i Osmâniyye*" ibaresi, diğer yüzünde ise "*azze nasrahu duribe fi Kostantiniyye*" ibaresi ile bunu çevreleyen "*es-Sultân el-Gâzi Abdülhamid Hân ibn-i es-Sultân Abdülmecid Hân dâme mülkühü*" yazısı vardı. Sultan Mehmed Reşad döneminde basılan yüzlüklerin çapı 30,5 milimetreye düşürülmüştü. Ön yüzünde tuğrayı çevreleyen ibarenin yerini bir çiçek nakı-

¹⁵ Niyazi Asım, *1335 tarihli rapor*, s. 12-13; *1336 tarihli rapor*, s. 62-64; Cüneyt Ölçer, *Sultan Mehmed Reşad ve Sultan Mehmed Vahdeddin Dönemi Osmanlı Madeni Paraları*, İstanbul 1987, s. 72, 107; Ölçer, *Murad V ve Abdülhamid II*, s. 112. Sultan II. Abdülhamid ve Sultan Mehmed Reşad döneminde basılmış beş yüzlük altınların görüntüleri eklerde verilmiştir.

¹⁶ 17,54 gram.

¹⁷ 25 Mart 1899 (13 Zilkade 1316), Y.MTV, 188/56. Niyazi Asım, *1335 tarihli rapor*, s. 12-13; *1336 tarihli rapor*, s. 62-64; Ölçer, *Murad V ve Abdülhamid II*, s. 113; *Mehmed Reşad ve Mehmed Vahdeddin*, s. 73, 108; Sultan Mehmed Vahdeddin döneminde basılmış iki yüz ellilik altının görüntüsü eklerde verilmiştir. Ayrıca ilk defa iki yüz ellilik ziynet altını basılacağına hazırlanan numune çizimi de ekte verilmiştir.

¹⁸ 7,016 gram.

şısı almış, arka yüzünde ise sadece "*duribe fi Kostantiniyye*" ibaresi bırakılmıştı. Ayrıca onu çevreleyen yazının yerini çiçek nakışı almıştı. Sultan Mehmed Vahdeddin döneminde basılan yüzlüklerin çapı ise 35 milimetre olarak belirlenmiş, ön ve arka yüzlerinde Sultan II. Abdülhamid döneminde basılan bir liralık altınlarda kullanılan yazı ve nakışlar kullanılmıştı¹⁹.

Elli kuruşluk ve yirmi beş kuruşluk altınların yazı ve nakışları yüzlüklerle aynıydı. Elliliklerin vezni 1 dirhem 1,5 kırıat²⁰, çapı 27,2 milimetre; yirmi beşliklerin vezni 8,75 kırıat²¹, çapı ise 22,5 milimetreydi. On iki buçuk kuruşluk ziynet altınlarının vezni 4,375 kırıat²², çapı ise 17,5 milimetreydi. On iki buçukluğun bir tarafında tuğra ve saltanat yılı, diğer tarafında ise "*duribe fi Kostantiniyye*" ibaresi ile devrin padişahının cülus tarihi yazılıydı. İki yüzünde de yazıları çevreleyen dairevi nakışlar vardı²³.

Ziynet altınlarının kıymeti, yani kaç kuruş değerinde olduğu altının darp yeri yazılan yüzüne nakşediliyordu. Sultan II. Abdülhamid devrinde basılan beş yüzlük ve iki yüz elliliklerde altının kıymeti "*duribe fi*" ibaresindeki be harfinin içine; yüzlük, ellilik, yirmi beşlik ve on iki buçuklukta ise fi'nin içine yazılmıştı. Sultan Mehmed Reşad döneminde basılan bütün ziynet altınlarının kıymeti ise "*duribe*" kelimesindeki be'nin içine nakşedilmişti. Sultan Mehmed Vahdeddin için basılanlarda ise "*duribe fi*" ibaresindeki fi'nin içine yerleştirilmişti²⁴.

¹⁹ 30 Temmuz 1898 (11 Rebülevvel 1316), İ.HUS, 66/39; 21 Eylül 1898 (5 Cemâziyelevvel 1316) DH.MKT, 2109/1; 30 Mayıs 1898 (9 Muharrem 1316), BEO, 1134/85011; DH.MKT, 2100/108; Niyazi Asım, 1335 tarihli rapor, s. 12-13; 1336 tarihli rapor, s. 62-64; İbrahim ve Cevriye Artuk, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu*, İstanbul 1974, cilt II, s. 725; Ölçer, *Murad V ve Abdülhamid II*, s. 113; *Mehmed Reşad ve Mehmed Vahdeddin*, s. 74, 108. Sultan II. Abdülhamid ve Sultan Mehmed Reşad döneminde basılmış yüz kuruşluk altınların görüntüleri eklerde verilmiştir.

²⁰ 3,508 gram.

²¹ 1,754 gram.

²² 0,877 gram.

²³ 21 Eylül 1898 (5 Cemâziyelevvel 1316) DH.MKT, 2109/1. Niyazi Asım, 1335 tarihli rapor, s. 12-13; 1336 tarihli rapor, s. 62-64; İbrahim ve Cevriye Artuk, *age*, s. 725-726; Ölçer, *Murad V ve Abdülhamid II*, s. 114-116; *Mehmed Reşad ve Mehmed Vahdeddin*, s. 75-76, 109.

²⁴ 21 Eylül 1898 (5 Cemâziyelevvel 1316) DH.MKT, 2109/1; Niyazi Asım, 1336 tarihli rapor, s. 62-64.

3-) Ziynet Altınının Üretimi, Satışı ve Tedavülü Sırasında Karşılaşılan Sorunlar

Ziynet altını basılıp piyasaya sürülmeye başlandığında, yetkili makamların yıllık yüz elli bin lira civarında satış beklentisi vardı²⁵. Ancak kısa sürede bu beklentiye ulaşılamayacağı görüldü. Üretimin başladığı tarihten 1922 yılına kadar yıllık satış miktarı ortalaması elli bin liranın altındaydı. Dört yıl hiç üretim ve satış yapılamazken, bu rakam sadece birkaç defa yüz bin lira sınırına ulaştı veya geçti. Dönem boyunca yapılan 1.128.428 liralık üretimin yaklaşık %41'i (463.264 lira) bir liralık, %21'i (236.522,5 lira) iki buçuk liralık, %15'i (165.155 lira) beş liralık, %11'i (119.468 lira) yarım liralık, %10'u (117.434,5 lira) çeyrek liralık, %2'si ise (26.584) çeyreğin yarısıydı²⁶.

Ziynet altını üretim ve satışının istenilen seviyeye çıkarılamamasının çeşitli sebepleri vardı. Bunlardan ilki halkın yeterli ölçüde bilgilendirilememesiydi. Ziynet altını basılacağı gazetelerde ilan edilmiş, vilayetlere yazılarak halka duyurulmaya çalışılmış olmasına rağmen maksat hasıl olmamıştı²⁷. Ahalinin gazetelerle irtibatı zaten sınırlı düzeydeydi. Emniyet Sandığı dağıtım işini başarıyla gerçekleştirecek imkanlara sahip değildi²⁸. Ziynet altını satışını çoğaltmak için düşünülen çarelerden de beklenen netice alınamamıştı. Sarraflar vasıtasıyla satış yaptırılması, sarraflara bir lirada 20 pârê komisyon verilmesi kararlaştırılmıştı. Ancak bu bedel sarrafların taklit, eski ve yabancı sikke satarak elde ettikleri gelire göre çok düşüktü²⁹. Sarraflar darphanede basılmış ziyne altını satsalar bile, resmi

²⁵ 6 Nisan 1900 (5 Zilhicce 1317), DH.MKT, 2329/23; 22 Eylül 1899 (16 Cemâziyelevvel 1317), DH.MKT, 2259/122.

²⁶ HH.d (Hazine-i Hassa Defterleri), nr. 21272; Niyazi Asım, 1336 tarihli rapor, s. 36-64; *Türkiye Cumhuriyeti Darbhâne-i Milli Müdiri Tarafından 1337, 1338, 1339, 1340 Sene-i Maliyyeleri Darbiyat ve Muâmelatı Hakkında Maliye Vekâlet-i Celilesine Takdim Olunan Üçüncü Rapor*, İstanbul 1925, s. 142-160; Hasan Ferid, *age*, c. I, s. 371-377. Ziyne altını üretim ve satış rakamlarına dair eklerde üç tablo sunulmuştur. Tablolardan birinde ziyne altını üretim miktarı adet olarak, diğerinde ise lira olarak verilmiştir.

²⁷ 30 Temmuz 1898 (11 Rebiülevvel 1316), İ.HUS, 66/39; 21 Eylül 1898 (5 Cemâziyelevvel 1316) DH.MKT, 2109/1; 17 Eylül 1899 (11 Cemâziyelevvel 1317), DH.MKT, 2257/116; 6 Nisan 1900 (5 Zilhicce 1317), DH.MKT, 2329/23; 9 Mayıs 1900 (9 Muharrem 1318), DH.MKT, 2342/66; DH.MKT, 2195/107.

²⁸ 2 Ekim 1898 (16 Cemâziyelevvel 1316), DH.MKT, 2259/122.

²⁹ 8 Mart 1905 (1 Muharrem 1323), ŞD, 420/12.

komisyonun çok üzerinde bir fark talep ediyorlar, bu da satışları düşürüyordu. Özellikle vilayetlerdeki sarraflar ziynet altını satarken kendi keyiflerine göre yüksek komisyon koyuyorlardı³⁰.

Altın satışının Ziraat Bankası şubeleri kullanılarak yapılması da gündeme geldi. Ancak banka şubelerinin iş yükünün zaten çok fazla olduğu, taşıraya altın götürülmesinin ve satış muamelesinin şubeler için büyük külfete yol açacağı dile getirildi³¹. Bunun üzerine başka seçenekler üzerinde duran yetkililer Ziraat Bankası yerine Osmanlı Bankası'yla işbirliği yapmaya karar verdi. Banka yetkilileriyle yapılan görüşmeler sonucunda, dokuz maddelik bir uzlaşma metni ortaya çıktı. Banka ziynet altını basımı ve satışı için gerekli sermayeyi verecek, en az 5 bin lira tahsis edecekti. Altın satışı işine şubeleri vasıtasıyla destek olacak, bunun karşılığında bir lirada otuz pâre komisyon alacaktı³².

Aslında ziynet altını satışlarının istenilen seviyeye ulaşmamasının arkasında yatan sebep, eski, taklit ve yabancı altınların daha düşük fiyatlara alınabiliyor olmasıydı. Darphanede on iki buçuk kuruşluk ziynet altını basılmasının asıl sebebi de buydu³³. Devlet idarecileri taklit altın üretimi ve yurtdışından altın girişine engel olamıyorlardı. Darphanenin bastığı ziynet altınlarının piyasaya dağıtımında önemli rol oynayacağı düşünülen sarraflar, daha çok kâr getirdiği için taklit altınları satıyorlardı³⁴. Taklit ziynet altınları çeşitli Avrupa ülkelerinde ve Mısır'da imal ettirildiği gibi, bazen de Anadolu'nun çeşitli vilayetlerinde kalpazanlarca basılıyordu. Bunları İstanbul'a sokan ve büyük kazanç sağlayan, başta sarraflar olmak üzere pek çok kimse vardı. Hatta aralarında azımsanamayacak ölçüde yabancı uyruklular da mevcuttu³⁵. İstanbul'a sokulan altınlar Galata ve Balıkpazarı civarındaki sarraflar eliyle Anadolu ve Rumeli vilayetlerine

³⁰ 9 Mayıs 1900 (9 Muharrem 1318), DH.MKT, 2342/66.

³¹ 2 Ekim 1898 (16 Cemâziyelevvel 1316), DH.MKT, 2259/122; 22 Eylül 1899 (16 Cemâziyelevvel 1317), DH.MKT, 2259/122; DH.MKT, 2267/13.

³² 8 Mart 1905 (1 Muharrem 1323), ŞD, 420/12. Eldem Edhem, *Osmanlı Bankası Tarihi*, çev. Ayşe Berkay, İstanbul 1999, s. 197-198.

³³ 3 Temmuz 1900 (5 Rebiülevvel 1318), İ.ML, 39/13; BEO, 1423/106654.

³⁴ 4 Haziran 1901 (16 Safer 1319), DH.MKT, 2493/70.

³⁵ 14 Nisan 1903 (16 Muharrem 1321), BEO, 2047/153453.

dağıtıyordu. Bazı sarraflar bu tür altınları bizzat sipariş ederek yurtdışında imal ettiriyorlardı³⁶.

Dışarıdan altın girişini engellemek için gümrüklerde ve postanelerde denetimler yapıldığı gibi³⁷, vilayetlerde bu tür altınların tedavül etmesinin önüne geçmek için de büyük çaba harcanıyordu. Vilayetlerde yapılan teftiş ve yoklamalarda çok miktarda taklit ve sahte altın yakalanıyordu³⁸. Altın takibi işini daha iyi yürütmeleri için görevliler teşvik ediliyor, başarılı bulunanlar nişan ve rütbelerle taltif ediliyordu³⁹. Ancak bazı memurların gözü taltif sayesinde elde edecekleri mükafattan ziyade, taklit ve sahte altın satışının sağladığı gelirdeydi. Nitekim taklit ve sahte altın alışverişi yaparken yakalananlar arasında bazı memurlar da vardı⁴⁰.

Alınan çeşitli tedbirlere rağmen ziynet altını satışını yükseltecek ölçüde başarı sağlanamadı. Halkın eski altınlara olan rağbetini, darphanede basılan ziynet altınlarına yöneltmek ve bundan gelir elde etmek için girişilen uygulama beklenen ölçüde olumlu neticeler vermedi. Piyasada 1898 yılı öncesinde olduğu gibi eski, taklit ve yurtdışında bastırılmış altınların ticareti devam etti. Çeşitli cezalar verilmesi, yakalanan altınlara el konulup darphanede gerçek ziynet altınına dönüştürülmesi gibi uygulamalardan sonuç alınamadı. Bunun temel sebeplerinden biri mevzuatta birtakım açıkların olması ve kaçak altın işiyle uğraşanlara caydırıcı cezalar verilememesiydi⁴¹.

³⁶ 15 Şubat 1903 (17 Zilkade 1320), ŞD, 1303/9; 6 Şubat 1901 (16 Şevval 1318), Y.PRK.ZB (Yıldız Perakende Evrakı Zaptiye), 26/44.

³⁷ 4 Ekim 1900 (9 Cemâziyelâhir 1318), DH.MKT, 2411/37.

³⁸ 27 Mart 1902 (17 Zilhicce 1319), DH.MKT, 482/3; 22 Aralık 1900 (29 Şaban 1318), DH.MKT, 2430/74.

³⁹ 10 Ağustos 1901 (24 Rebü'lâhir 1319), DH.MKT, 2509/49.

⁴⁰ 2 Nisan 1903 (4 Muharrem 1321), BEO, 2040/152981.

⁴¹ 11 Temmuz 1900 (13 Rebü'levvel 1318), DH.MKT, 2372/32; 1 Eylül 1901 (17 Cemâziyelevvel 1319), DH.MKT, 2527/122; 26 Temmuz 1908 (26 Cemâziyelevvel 1326), ZB (Zaptiye Nezareti) 311/84; 2 Mayıs 1902 (23 Muharrem 1320), BEO, 2056/154151; 14 Nisan 1903 (16 Muharrem 1321), BEO, 2047/153453; 15 Şubat 1903 (17 Zilkade 1320), ŞD, 1303/9; 9 Nisan 1903 (11 Muharrem 1321), ŞD, 2727/49.

Sonuç Yerine

Osmanlı devrinde başlatılan ziynet altını basımı, Cumhuriyet Türkiye'si'ne de intikal etmiştir. Piyasaya sürüldükten sonra satışında ve tedavülünde birtakım sorunlarla karşılaşmış olmasına rağmen kültürel, sosyal ve iktisadî açıdan önemli bir geleneğe dönüşmüştür. Bu gelenek öylesine güç kazanmıştır ki, cumhuriyet döneminde yazı ve nakışlarında yapılan bazı zorunlu değişiklikler dışında, ziynet altınlarının vezin ve ayarı aynen muhafaza edilmiştir. Kağıt banknotların para sistemine hakim olmasıyla darphanenin en önemli meşgalesi ziynet altını darbı olmuştur. Bu durum günümüzde de devam etmektedir.

Ziynet altını yalnızca bir süslenme aracı olarak kalmamış, zaman içinde birikim yapma ve hediyeleşme vasıtasına da dönüşmüştür. Halk arasında en sevilen ve en çok kullanılanı ise çeyrek altındır. Kökleri Tashih-i Sikke Islahatı öncesine kadar uzanan, 1898 yılında gerçek anlamda vücut bulan ziynet altını darbı, iktisadî ve malî açılardan olduğu kadar, sosyal, kültürel ve folklorik açılardan da araştırılmaya değerdir. Çeyreğin yarısı, çeyrek, yarım, tam, iki buçukluk ve beşibiryerde olarak altı türde basılan ziynet altınları, Osmanlı-Türk Numismatigi açısından da önemli bir inceleme alanıdır.

Ek-I

1898 Yılında İhdasından Saltanatın İlgasına (1922) Kadar Basılan Ziyet Altını Türleri ve Miktarları¹

Malû/Miladî Yıl	5 liralık (adet)	2,5 liralık (adet)	1 liralık (adet)	0,5 liralık (adet)	0,25 liralık (adet)	0,125 liralık (adet)	YILLIK TOPLAM	
							lira cinsinden	kuruş cinsinden ²
1314 (1898)	-	-	10.270	13.760	25.960	-	23.640	2.364.000
1315 (1899)	-	2.240	9.600	8.980	17.200	-	23.990	2.399.000
1316 (1900)	-	1.544	3.635	4.820	4.300	-	10.980	1.098.000
1317 (1901)	550	1.538	5.590	5.436	7.620	720	16.898	1.689.800
1318 (1902)	1.428	1.770	9.580	6.630	9.268	-	26.777	2.677.700
1319 (1903)	858	1.520	13.638	8.660	7.600	800	28.058	2.805.800
1320 (1904)	804	1.631	18.129	14.924	26.056	11.696	41.664,5	4.166.450
1321 (1905)	1.204	1.922	22.796	18.812	27.964	13.208	51.669	5.166.900
1322 (1906)	1.021	1.778	31.126	22.460	39.192	24.504	64.767	6.476.700
1323 (1907)	1.334	2.650	42.667	27.542	41.696	14.392	81.956	8.195.600
1324 (1908)	812	931	18.716	12.886	17.728	13.032	37.607,5	3.760.750
1325 (1909)	-	-	-	-	-	-	-	-

¹ HH.d, nr. 21272; Niyazi Asım, 1335 tarihli rapor, s. 10; 1336 tarihli rapor, s. 36-64; 1337, 1338, 1339 ve 1340 tarihli raporlar, s. 142-160; Hasan Ferid, age, c. I, s. 371-377; Ölçer, Murad V ve Abdülhamid II, s. 70; Mehmed Reşad ve Mehmed Vahdeddin, s. 45, 59.

² Bir lira yüz kuruş kabul edilmiştir.

1326 (1910)	1.748	6.998	37.110	25.224	47.788	43.568	93.350	9.335.000
1327 (1911)	4.631	12.084	53.738	23.971	70.775	50.368	143.078,25	14.307.825
1328 (1912)	3.887	10.250	41.507	15.716	47.088	19.344	108.615	10.861.500
1329 (1913)	5.145	16.879	58.819	17.118	25.964	9.160	142.936,5	14.293.650
1330 (1914)	2.401	9.036	19.768	8.706	23.348	11.880	66.038	6.603.800
1331 (1915)	295	-	-	-	-	-	1.475	147.500
1332 (1916)	1.618	3.104	13.250	3.291	10.612	-	33.398,5	3.339.850
1333 (1917)	-	-	-	-	-	-	-	-
1334 (1918)	-	-	-	-	-	-	-	-
1335 (1919)	-	5.995	33.077	-	8.400	-	50.164,5	5.016.450
1336 (1920)	5.207	12.739	20.248	-	11.179	-	80.925,25	8.092.525
1337 (1921)	88	-	-	-	-	-	440	44.000
1338 (1922)	-	-	-	-	-	-	-	-
Türlere Göre Toplam	33.031	94.609	463.264	238.936	469.738	212.672	GENEL TOPLAM	
							1.128.428	112.842.800

Ek-II

1898 Yılında İhdasından Saltanatın İlgasına (1922) Kadar Basılan Ziyinet Altınlarının Lira Olarak Değeri³

Mali/Miladî Yıl	5 liralık (lira)	2,5 liralık (lira)	1 liralık (lira)	0,5 liralık (lira)	0,25 liralık (lira)	0,125 liralık (lira)	YILLIK TOPLAM
							lira cinsinden
1314 (1898)	-	-	10.270	6.880	6.422,5	-	23.640
1315 (1899)	-	5.600	9.600	4.490	4.300	-	23.990
1316 (1900)	-	3.860	3.635	2.410	1.075	-	10.980
1317 (1901)	2.750	3.845	5.590	2.718	1.905	90	16.898
1318 (1902)	7.140	4.425	9.580	3.315	2.317	-	26.777
1319 (1903)	4.290	3.800	13.638	4.330	1.900	100	28.058
1320 (1904)	4.020	4.077,5	18.129	14.924	6.514	1.462	41.664,5
1321 (1905)	6.020	4.805	22.796	7.462	6.991	1.651	51.669
1322 (1906)	5.105	4.445	31.126	11.230	9.778	3.063	64.767
1323 (1907)	6.670	6.625	42.667	13.771	10.424	1.799	81.956
1324 (1908)	4.060	2.327,5	18.716	6.443	4.432	1.629	37.607,5
1325 (1909)	-	-	-	-	-	-	-

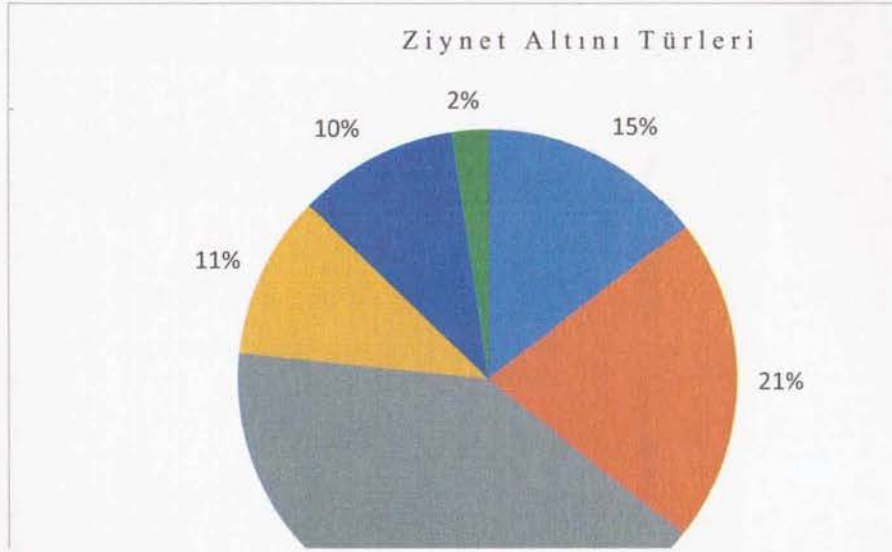
³ HH.d, nr. 21272; Niyazi Asım, 1335 tarihli rapor, s. 10; 1336 tarihli rapor, s. 36-64; 1337, 1338, 1339 ve 1340 tarihli raporlar, s. 142-160; Hasan Ferid, age, c. I, s. 371-377; Ölçer, Murad V ve Abdülhamid II, s. 70; Mehmed Reşad ve Mehmed Vahdeddin, s. 45, 59.

1326 (1910)	8.740	16.745	37.110	12.612	11.947	5446	93.350
1327 (1911)	23.155	30.210	53.738	11.985,5	17.693,75	6.296	143.078,25
1328 (1912)	19.435	25.625	41.507	7.858	11.772	2.418	108.615
1329 (1913)	25.725	42.197,5	58.819	8.559	6.491	9.160	142.936,5
1330 (1914)	12.005	22.590	19.768	4.353	5.837	1.145	66.038
1331 (1915)	1.475	-	-	-	-	-	1.475
1332 (1916)	8.090	7.760	13.250	1.645,5	2.653	-	33.398,5
1333 (1917)	-	-	-	-	-	-	-
1334 (1918)	-	-	-	-	-	-	-
1335 (1919)	-	14.987,5	33.077	-	2.100	-	50.164,5
1336 (1920)	26.035	31.847,5	20.248	-	2.794,75	-	80.925,25
1337 (1921)	440	-	-	-	-	-	440
1338 (1922)	-	-	-	-	-	-	-
Türlere Göre Toplam	165.155	236.522,5	463.264	119.468	117.434,5	26.584	GENEL TOPLAM 1.128.428

Ek-III

Ziynet Altınlarının Türlerine Göre Dağılımı¹
(1898-1922)

Ziynet Altını Türleri	Miktarları (lira)
5 liralık	165.155
2,5 liralık	236.522,5
1 liralık	463.264
0,5 liralık	119.468
0,25 liralık	117.434,5
0,125 liralık	26.584
Toplam	1.128.428

¹ HH.d, nr. 21272; Niyazi Asım, 1335 tarihli rapor, s. 10; 1336 tarihli rapor, s. 36-64; 1337, 1338, 1339 ve 1340 tarihli raporlar, s. 142-160; Hasan Ferid, age, c. I, s. 371-377; Ölçer, Murad V ve Abdülhamid II, s. 70; Mehmed Reşad ve Mehmed Vahdeddin, s. 45, 59.

Ek-IV

Ziynet Altını Görüntüleri

1a

1b

1-) Sultan II. Abdülhamid döneminde basılmış olan beş liralık ziynet altının ön ve arka yüzü (*Yapı Kredi Sikke Koleksiyonu*, nr. 7556).

2a

2b

2-) Sultan II. Abdülhamid döneminde basılmış olan bir liralık ziynet altının ön ve arka yüzü (*Yapı Kredi Sikke Koleksiyonu*, nr. 7558)

3a

3b

3-) Sultan Mehmed Reşad döneminde basılmış olan beş liralık ziynet altının ön ve arka yüzü (*Yapı Kredi Sikke Koleksiyonu*, nr. 7910)

4a

4b

4-) Sultan Mehmed Reşad döneminde basılmış olan bir liralık ziynet altının ön ve arka yüzü (*Yapı Kredi Sikke Koleksiyonu*, nr. 7912)

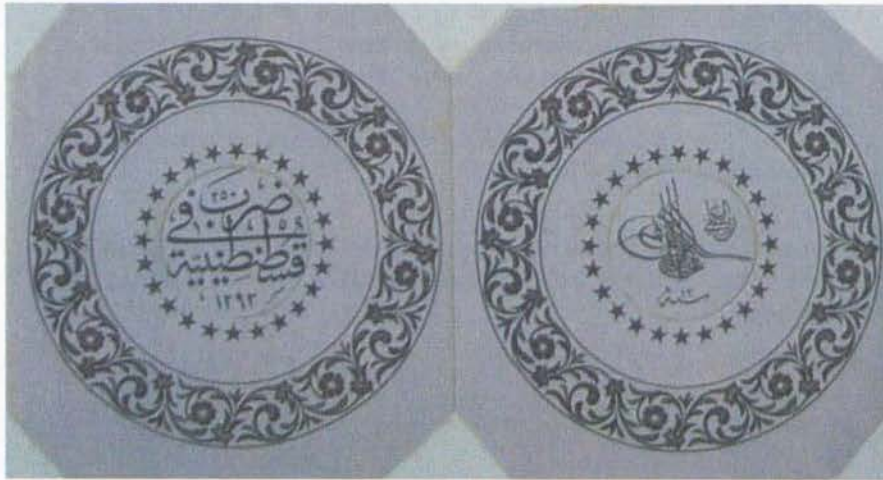

5a

5b

5-) Sultan Mehmed Vahdeddin döneminde basılmış olan iki buçuk liralık ziynet altının ön ve arka yüzü (*Yapı Kredi Sikke Koleksiyonu*, nr. 8132).

6

6-) Sultan II. Abdülhamid döneminde basılmış olan iki buçuk liralık ziynet altının ön ve arka yüzü için hazırlanmış olan taslak (Y.MTV.188/6).

"ZİYNET (DECORATIVE) GOLD
(1898-1922)"

Abstract

Coinage of *ziynet* (decorative) gold is one of the interesting practices of Turkish numismatic history. It was first coined based on the standards of gold liras in circulation during the reign of Sultan Abdülhamid II. The fact that people used old species in circulation for adornment, lionized it and some of them abused this case was influential in the emergence of *ziynet*(decorative) gold. The abuses in question caused confusion in the market and a lot of old and spurious species in various standards and qualities began to circulate among people. The fact that some *sarrafs* offered various projects to monopolize the production and sale of *ziynet*(decorative) gold prompted the state authorities to take action for the solution of these problems. Official authorities decided that gold coinage by private sector is not appropriate but it should be coined by the Imperial Mint and sold by the Government Lending Agency. The coinage of *ziynet* (decorative) gold initiated by the decree on 30 July 1898 decreased in the years of First World War and of Armistice. *Ziynet* (decorative) gold was coined in six different forms as; half of the quarter gold coin, quarter gold coin, half gold coin, full gold coin, a two-and-a-half coin, *beshibiryerde* (five pieces of money). It continued to be coined in Republican era with some small changes. A sum of 1.128.428 liras of *ziynet*(decorative) gold was released between the years 1898-1922. In this study, questions concerning the emergence process of *ziynet* (decorative) gold, its standards, figurative characteristics and circulation are examined. In the appendices, there are tables indicating the sum of golden money coined and the pictures of *ziynet*(decorative) gold coins.

Keywords

Sultan Abdulhamit II, Sultan Mehmet Reshad, Sultan Mehmet Vahdeddin, Imperial Mint, decoration, *sarrafs* (money changer), *beshibiryerde* (five pieces of gold), forgery.